

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

УДК 34(477.8)''19''(091):343.2.01(438)''1932''(094.4)
DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2024.34.01>

ДВОЄЖЕНСТВО ЯК ОКРЕМЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ ПОЛЬЩІ 1932 РОКУ ТА ДУМКИ КОДИФІКАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ ЩОДО ТАКОГО

Винарчик Олег Павлович,
orcid.org/0000-0002-7303-0070
кандидат юридичних наук, старший
викладач кафедри права
(Львівський національний університет
ветеринарної медицини та
біотехнологій імені С. З. Гжицького,
м. Львів, Україна);
помічник судді
(Львівський апеляційний суд,
м. Львів, Україна)

Стаття присвячена дослідженню та аналізу окремих складів злочинів за кримінальним кодексом Польщі 1932 року. Зокрема, проведено частковий аналіз Протоколів засідань Кримінального відділу Кодифікаційної комісії. Проаналізовано останні публікації з обраної проблематики, а також оцінено загальний стан наукової розробленості такої. Звернуто увагу на так звану дихотомію кримінально-правової політики та кримінально-правової доктрини, яка істотно стримувала розвиток кримінального права та його систематизацію, оскільки, доктрині кримінального права, яка орієнтувалася на гуманізмі покарань, протистояла кримінальна політика Другої Речі Посполитої 30-х років ХХ ст., яка тяжіла до посилення кримінальних репресій. Зокрема, у структуру кримінального кодексу Польщі 1932 року увійшли злочини проти шлюбу, які охоплювали лише два артикули 197–198 та належали до Розділу ХХХ, вказано, що за що саме була передбачена кримінальна відповідальність за цими артикулами. Вперше проблема двоєженства (двошлюбності) була озвучена під час засідання секції кримінального права 28 травня 1923 року, при обговоренні доповідей Ю. Макаревича та С. Глясера про злочини проти моралі (у контексті подружнього життя). Зазначено про думки та бачення членів Кодифікаційної комісії з приводу необхідності відповідних артикулів у кримінальному кодексі, які обґрунтовані науковими аргументами та практичним досвідом інших держав. Звернуто увагу на тривалість дискусій та обговорень через відсутність єдиних думок комісії стосовно обговорюваних питань. Впродовж часу обговорення відповідні положення кодексу переміщалися у розділах такого, а також мінялися самі артикули у проектах кодексу, остаточною версією двоєженства як кримінального правопорушення включена

в проект кримінального кодексу, який був надісланий Міністру юстиції. Диспозиція статті про двоєженство вимагала обов'язкової наявності попереднього шлюбу, який мав бути нерозірваним та не визнаним недійсним, кодекс охороняв моногамний характер шлюбу, а двоєженство каралося не стільки через сексуальне насильство та вірність подружжя, скільки через порушення нормативних вимог до інституту шлюбу.

Ключові слова: міжвоєнна Польща, кримінальний кодекс, кодифікаційна комісія, протокол засідання, Ю. Макаревич.

BIG MARRIAGE AS A SEPARATE OFFENSE UNDER THE 1932 POLISH CRIMINAL CODE AND THE OPINIONS OF THE CODIFICATION COMMISSION REGARDING SUCH

Vynarchyk Oleh Pavlovych,
orcid.org/0000-0002-7303-0070
Candidate of Juridical Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Law
(Stepan Gzhytskyi National University
of Veterinary Medicine
and Biotechnologies Lviv, Lviv, Ukraine);
Assistant Judge
(Lviv Court of Appeal, Lviv, Ukraine)

The article is devoted to the study and analysis of individual components of crimes under the Polish Criminal Code of 1932. In particular, a partial analysis of the Minutes of the meetings of the Criminal Department of the Codification Commission was carried out. The latest publications on the selected issues were analyzed, as well as the general state of the scientific development of such issues was evaluated. Attention is drawn to the so-called dichotomy of criminal law policy and criminal law doctrine, which significantly restrained the development of criminal law and its systematization, since the criminal law doctrine, which was oriented on the humanism of punishments, was opposed by the criminal policy of the Second Commonwealth of Nations in the 1930 s., which tended to increase criminal repression. In particular, the structure of the Polish Criminal Code of 1932 included crimes against marriage, which covered only two articles 197–198 and belonged to Section XXX, it is indicated that what exactly was criminal liability under these articles. For the first time, the problem of bigamy was voiced during the meeting of the criminal law section on May 28, 1923, during the discussion of reports by Y. Makarevich and S. Glyaser on crimes against morality (in the context of married life). The opinions and views of the members of the Codification Commission regarding the need for relevant articles in the criminal code, which are substantiated by scientific arguments and practical experience of other states, are noted. Attention was drawn to the duration of discussions and discussions due to the lack of unified opinions of the commission regarding the discussed issues. During the discussion, the relevant provisions of the code were moved in the sections of this one, and the articles themselves were changed in the drafts of the code, the final version of bigamy as a criminal offense was included in the draft of the criminal code, which was sent to the Minister of Justice. The provision of the article on bigamy required the mandatory presence of a previous marriage, which had to be undissolved and not recognized as invalid, the code protected the monogamous nature of marriage, and bigamy was punished not so much for sexual violence and fidelity of spouses, but for violation of normative requirements for the institution of marriage.

Key words: interwar Poland, criminal code, codification commission, minutes of the meeting, Yu. Makarevych.

Постановка проблеми. Європейська ідентичність Українського народу, а також незворотність європейського та євроатлантичного курсу України вимагає щоденної клопіткої праці у цьому напрямку, важливим виміром та індикатором цих процесів є врахування історичного досвіду, тобто тих особливостей державно-правового значення, які мали місце в українській державності у відповідний період.

Іншими словами, створення та існування в Україні правової держави вимагає, зокрема, підвищення якості законодавства та його системності, тому історичний досвід у цьому контексті є важливим, як і врахування кодифікаційних процесів у польській державі міжвоєнного періоду (до складу якої входили західноукраїнські землі), а також відповідних положень кримінального кодексу 1932 року, як результату кодифікаційної роботи.

Таким чином, кримінальне право міжвоєнної Польщі має безумовне практичне значення, досвід використання якого ускладнюється тим, що він недостатньо вивчений, опрацьований та висвітлений, як польськими, так і українськими ученими правниками, істориками, що одночасно засвідчує про актуальність об'єкту дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Досліджуючи проблематику системи покарань за кримінальним кодексом Польщі 1932 року та практику застосування таких на західноукраїнських землях у міжвоєнний період (що знайшло своє відображення у дисертаційному дослідженні), ми неодноразово зазначали, що цей кодекс, за своєю ідеєю відповідав концепції соціологічної школи, яка трактувала злочин як соціальне явище, що виникає з умов життя особистості та наголошували на збільшенні кількості злочинів у відповідний період, що пояснювалося, як об'єктивними так і суб'єктивними факторами.

Поряд з цим, ключовим елементом у відповідному науковому пошуку, були власне покарання, тому саме таким була концептуально приділена увага, у тому числі, з погляду досліджень та аналізу протоколів засідань Кодифікаційної комісії, як автентичних джерел, а також застосуванню таких у тогочасній судовій практиці.

Натомість, продовжуючи дослідження зазначеної проблематики відповідного часового періоду, звернуто увагу на відсутність у вітчизняній науці праць та висновків з приводу широкого аналізу артикулів (норм) кримінального кодексу Польщі 1932 року, особливостей тривалого правотворчого процесу та практики застосування таких, які б могли збагатити історико-правову думку, мати вагомий вплив на сучасну правотворчість, якість законодавства та його системність.

Так, у межах історіографії польської державності та права, а також української державності та права на західноукраїнських землях окремі питання міжвоєнної історії кримінального права та кримінальної політики розглядалися науковцями, зокрема, Львівської наукової історико-правової школи І. Бойком, М. Кобилецьким, В. Кульчицьким, О. Липитчук, В. Макарчуком, І. Терлюком, Б. Тищиком та іншими.

Так, критично осмислена О. Липитчук судова практика дала змогу проаналізувати застосування кримінальних покарань на західноукраїнських землях Другої Речі Посполитої [1, 2].

На окрему увагу заслуговують наукові розвідки кримінальної політики Польської держави у міжвоєнний період в контексті українсько-польських відносин, зокрема іде мова про монографію Константина Марисюка «Майнові покарання в Україні (911–2001 рр.)». Питання кримінально-правової політики» [3].

Критичний аналіз застосування судами кримінальних покарань у міжвоєнний період, особливо за так звані політичні злочини висвітлений у наукових працях І. Гловацького, де науковець сформував своє трактування політичного злочину та уперше в українській історико-правовій науці обґрунтував неправосудність вироків

польських судів у кримінальних справах з обвинувачення у політичних злочинах, винесених до 14 березня 1923 року [4].

За схожими напрямками розвивається польська історіографія проблеми, сформована у межах польського історіографічного знання – історії кримінального права.

Водночас праці польських юристів міжвоєнного періоду мають здебільшого характер коментарів до кримінального кодексу 1932 року та відтворюють положення кодексу, без визначення їхнього соціального змісту.

Наведене дає підстави для висновку, стан наукової розробленості обраної нами проблематики є недостатнім, що зумовлює інтерес до такої та необхідність у наукових пошуках.

Саме тому **метою статті є** подальша безпосередня розробка та напрацювання матеріалу, з врахуванням, зокрема, первинних протоколів засідань кодифікаційної комісії, як вагомих історичних документів, щодо злочинів у кримінальному праві міжвоєнної польської держави.

Постановка завдання. Сформулювати дослідження, яке полягає в поглибленні наявних і вироблення нових історико-правових знань про окремі положення кримінального кодексу Польщі 1932 року.

Виклад основного матеріалу. Законодавство міжвоєнної Польщі, яке прийшло у спадок, сприймалося, як тимчасове явище, оскільки у тогочасній польській державі перемогла ідея створення нового, кодифікованого, власне польського законодавства.

Разом з цим, політика польської держави у цьому контексті, була досить радикальною, зокрема, на державну політику у різних сферах суспільного життя накладало відбиток історичні суперечності у розвитку міжвоєнної польської державності, трансформація політичного режиму, стратегія асиміляції національних меншин, що дає підстави стверджувати про певний конфлікт кримінально-правової політики з кримінально-правовою доктриною, яка розвивалася на кращих європейських зразках.

Так звана дихотомія кримінально-правової політики та кримінально-правової доктрини істотно стримувала розвиток кримінального права та його систематизацію, при цьому, відміну від кримінальної політики Другої Речі Посполитої 30-х років ХХ ст., яка тяжіла до посилення кримінальних репресій, доктрина кримінального права, все ж орієнтувалася на гуманізмі покарань.

Для дослідження нашого питання звернемося власне до положень прийнятого у 1932 році кримінального кодексу, а також процедурних питань та обговорень видатних правників, як членів комісії з цього приводу, які чітко висвітлені у Протоколах засідань Кодифікаційної комісії відповідного відділу.

Згідно арт. 12 кримінального кодексу Польщі 1932 року до злочинів віднесено діяння за які передбачена відповідальність у вигляді смертної кари та ув'язнення на строк більше п'яти років, діяння за які передбачено покарання у вигляді ув'язнення до п'яти років, арешт більше трьох місяців та штраф вище трьох тисяч злотих – були проступками, правопорушенням за законом була дія, за яке призначалися основні покарання: арешт до трьох місяців і штраф до трьох тисяч злотих, або одне із цих покарань, тобто до таких віднесено дрібні (адміністративні) провини і відповідальність за них [5].

Злочини згідно арт. 13 кодексу можна було вчинити лише умисно, а проступок також і неумисно, якщо так визначено в кодексі [6].

При цьому, правопорушенням за законом була дія, за яке призначалися основні покарання: арешт до трьох місяців і штраф до трьох тисяч злотих, або одне із цих покарань, тобто до таких віднесено дрібні (адміністративні) провини і відповідальність за них.

Таким чином, в основу поділу злочинних діянь фактично було покладено тяжкість вчиненого порушення закону та об'єкт посягання.

Так, у структуру кримінального кодексу Польщі 1932 року входили злочини проти шлюбу, які охоплювали лише два статті 197–198 та належали до Розділу XXX.

Зазначені статті передбачали кримінальні покарання за двоєженство, а також умисне спричинення недійсності шлюбу [7, с. 359–366].

У даному дослідженні більш детально розглянемо підходи, концепцію та історію прийняття положень, що стосувалися двоєженства.

Зокрема, за диспозицією статті 197 той, хто одружувався, однак, при цьому його попередній шлюб не був розірваний чи визнаний недійсним, або той хто уклав (zareєстрував) шлюб з особою попередній шлюб якої не був розірваний або визнаний недійсним, підлягав покаранню у вигляді позбавлення волі на строк до 5 років.

З цього статті слідує, що незважаючи на неоднозначну ситуацію щодо сімейних відносин у тогочасній Європі, у тому числі в гендерному контексті, зазначений стаття не передбачав спеціального суб'єкту, тому за вчинення відповідних дії до відповідальності могли бути притягнуті, як чоловік так і жінка.

Вперше проблема двоєженства (двошлюбності) була озвучена під час засідання секції кримінального права 28 травня 1923 року, при обговоренні доповідей Ю. Макаревича та С. Глясера про злочини проти моралі (у контексті подружнього життя) [8, с. 139–159].

Виступ професора Ю. Макаревича мав вступний до цієї проблематики характер, натомість професор С. Глясер детально проаналізував таку, описавши двоєженство, перелюб (подружню зраду), звалтування. При цьому, у своїй доповіді С. Глясер використав термін для обговорюваного злочину «багатошлюбність», натомість, А. Могільницький у дискусії запропонував використовувати саме термін двоєженство (бігамія), що у подальшому було погоджено ухвалою секції.

Зазначені міркування та ухвали секції лягли в основу конструкції двоєженства, як злочину передбаченого статтю 111 проекту особливої частини кримінального кодексу, підготовленого В. Маковським, а також незабаром в статтю 144 проекту особливої частини кримінального кодексу, підготовленого Ю. Макаревичем [9, 10].

У своєму проекті В. Маковський злочин двоєженство включив у Розділ XVIII під назвою «Злочини проти родинних зв'язків», натомість відповідний стаття у проекті Ю. Макаревича був включений у злочини проти відносин зі шлюбом.

Редакції (зміст) відповідних статтів, запропонованих доповідачами, різнилися, при цьому, обидва спікери у своїх проектах зазначали про обов'язок дотримання висновків, які були викладені у відповідних ухвалах та висновках комісії.

За наслідками обговорень, версія, яка була запропонована Ю. Макаревичем була прийнята з незначними редакційними поправками в арт. 102 проекту особливої частини Кримінального кодексу у першому читанні та включена у Розділ XIV під назвою «Злочини проти шлюбу». За положеннями цього статті, той, хто реєстрував шлюб попри те, що попередній шлюб не був розірваний або визнаний недійсним чи хто реєстрував шлюб з особою, попередній шлюб якої не був розірваний чи визнаний недійсним, підлягав позбавленню волі до п'яти років [11].

Під час другого читання проекту цілого кримінального кодексу, до фактичного змісту арт. 102 не було внесено жодних змін, однак у зв'язку з об'єднанням загальної та особливої частин кодексу, був змінений номер статті на 187 і цілого розділу на XXIX, при цьому, назва такого була збережена.

Жодних істотних змін не було внесено і під час третього читання проекту кримінального кодексу, однак, у зв'язку із змінами інших приписів, черговий раз була змінена нумерація статті на 193 та цілого розділу на XXX.

Остаточну версію двоєженства включену в проект кримінального кодексу було надіслано Міністру юстиції, де за наслідками законодавчої роботи було єдине коригування, яке полягало у зміні артикулу на 197 [12].

Таким чином, автори проекту кримінального кодексу висловили погляд, що найважливішим порушенням, спрямованим проти інституції шлюбу було визнання такого недійсним, оскільки з великої групи свідомих правовідносин цієї категорії виокремлювалися звичайні злочини двоєженства, через його суспільну важливість та історичні традиції населення. У законодавчих обґрунтуваннях артикулу йшлося про те, що двоєженство породжує неприпустимі відносини у суспільстві, яке шанує принципи моногамії, а саме неможливості існування двох окремих сімей, заснованих на шлюбі одного чоловіка.

Польський кримінальний кодекс 1932 року надавав прокурору право опротестувати дійсність шлюбу та порушити кримінальну справу у разі укладення нового шлюбу за умови збереження попереднього [13, с. 115, 116].

Важливим є те, що крім позбавлення волі, штраф як основне покарання також міг встановлюватися при вчиненні злочинів проти сім'ї, до яких відносились бігамія (двоєженство, двошлюбність) [14, с. 170–179].

Як зазначалося вище, проступок передбачений ст. 197 вимагав обов'язкової наявності попереднього шлюбу, який мав бути нерозірваним та не визнаним недійсним.

Висновки. Враховуючи наведене, у кримінальному кодексі Польщі 1932 року був відкинута погляд, який кваліфікував двоєженство, як правопорушення виключно проти моралі чи проти сімейних прав, оскільки констатовано, що шлюб служив не тільки для статевого задоволення, а складав релігійну та важливу суспільну інституцію, а також мав політичне значення.

Таким чином, слідуючи думкам кодифікаційної комісії моногамний характер шлюбу теж мав охоронятися кримінальним законом.

Разом з цим, двоєженство каралося не стільки через сексуальне насильство та вірність подружжя, скільки через порушення нормативних вимог до інституту шлюбу.

Список використаних джерел:

1. Липитчук О. До питання про соціологічні дослідження в кримінальному судочинстві: досвід польських вчених міжвоєнного періоду. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2010. Вип. 51. С. 40–50.
2. Липитчук О. В. Система судових органів та судочинство Республіки Польща (1918–1939 рр.): дис. ... канд.юрид.наук: 12.00.01 / Львівський національний університет імені Івана Франка, 2004. 198 с.
3. Марисюк К. Майнові покарання в Україні (911–2001 рр.). Питання кримінально-правової політики: монографія. Івано-Франківськ:, 2012. 335 с.
4. Гловацький І. Ю. Поняття “політичний злочин” та його види за законодавством Польщі у міжвоєнний період (1918-1939 рр.). *Вісник Львівського юридичного інституту. Серія юридична*. Львів, 2005. Вип. 1. С. 267–283.
5. Kodeks Makarawicza. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19320600571/O/D19320571.pdf>
6. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. Kodeks karny // *DzURP*, 1932. Nr. 60. Poz. 571.
7. Makarewicz J. Kodeks karny z komentarzem. *Czwarte wydanie*. Lwów : Wydawnicwo zakładu Narodowego imienia Ossolińskich, 1935. 642 s.
8. Protokół posiedzenia Sekcji Prawa Karnego Komisji Kodyfikacyjnej z dnia 28 maja 1923 r., [w:] *Protokoły obrad, SPK, t. II, Lwów 1925, s. 139–159. strona URL : <https://www.bibliotekacyfrowa.pl/en/dlibra/publication/39727/edition/40611>*.

9. Projekt wstępny części szczególnej kodeksu karnego opracowany z polecenia Sekcji Prawa Karnego Komisji Kodyfikacyjnej przez Profesora Waclawa Makowskiego, SPK, t. IV, z. 1, Warszawa 1926, s. 35.
10. Projekt wstępny części szczególnej kodeksu karnego opracowany przez redaktora głównego Prof. Dr. Juliusza Makarewicza, SPK, t. IV, z. 2, Lwów 1926, s. 58
11. Projekt części szczególnej kodeksu karnego w redakcji przyjętej w pierwszym czytaniu, s. 23.
12. Sekretarz Generalny Komisji Kodyfikacyjnej przekazał projekt we wrześniu 1931 r. (J. Jamontt, E.S. Rappaport, R. Lemkin, *op. cit.*, s. XV).
13. Konspekt prawa cywilnego: Według wykładu profesora I. Balińskiego / Opracował Julian Bohusz. Warszawa: Saturn, 1922. 216 s.
14. Koredczuk J. Przestępstwa przeciwko rodzinie w ujęciu polskich dwudziestowiecznych kodyfikacji karnych. *Rodzina i jej prawa*. Wrocław : Kolonia Limited, 2012. S. 167–180.